

Ilgesingoji siela

Dalia STRIOGAITĖ

ir sidabro vaizdiniai Šatrijos Raganos kūryboje" yra išspausdinęs žurnalas „Gimtasis žodis“ (1997 m. Nr. 3. P. 17-18).

Spaudai parengė Gintautas Čižiūnas

„Kaip mėgstu tuos senus senus, dar, rodos, Euripido ištartus žodžius:

Kas žino, ar mūsų gyvenimas nėra mirimas,
Mirimas gi ar ne gyvenimas?

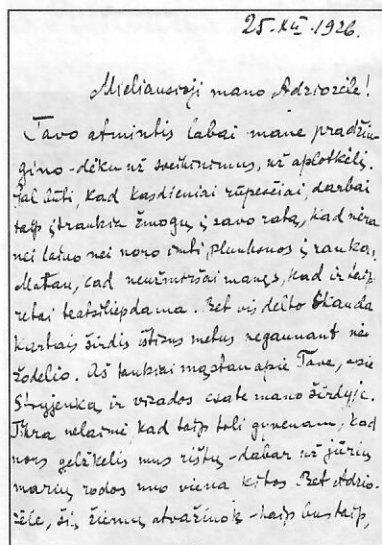
Tikrai, tikrai taip yra. Aš tai jaučiu visomis savo sielos galiomis...”

Šatrijos Ragana. Sename dvare

Tai savitas Marijos Pečkauskaitės balsas ir jo nesupainiosi su nieku kitu. Skaidrus liūdesys, Amžinybės dvelksmas... Praskrido per lietuvių literatūrą tarytum B. Sruogos eilėraščio mėlynoji paukštė, įtvirtino taurų moteriškumą, romantinį ilgėjimąsi, poetišką žmogiškojo buvimo prasmę. Jos gyvenimas ir kūryba išspinduliavo daug šviesos, rodė kitišką, nei įprasta, gyvenimo būdą ir kryptį nuo žemiškumo į sudvasintą egzistenciją, idealią transcendentinę plotmę. Paliko paslaptį, kurią vėlesnės žmonių kartos vis bando ir bandys įminti.

Gal paprasčiau yra suvokti žemiškąjį rašytojos kontūrą. Bet ir tai toli gražu ne visiškai paprasta...

Šiaulių „Aušros“ muziejuje yra daug įdomios M. Pečkauskaitės atminimui priklausančios medžiagos (asmeninių daiktų, laiškų, fotografijų, dokumentų). Rengdama Literatūros muziejaus (Jovaro) ekspoziciją, turėjau progos patyrinėti visus tuos daiktus daiktelius. Muziejiniai eksponatai, jau praradę savo buitiškumą ir „daiktiškumą“, turi kitą matmenį – juose tarsi apsigyvenusi epochos ir buvusių žmonių dvasia. Kuo archyvinis daiktas senesnis, tuo jis labiau „kalbantis“, brangus. Suvirpa širdis,

Marijos Pečkauskaitės laiško faksimilė

dis, paėmus į rankas kokį senovišką, M. Pečkauskaitėi priklausiusį daiktą; tarsi sušmėžuoja Rašytojos šešėlis, akimirka pasineri į ją supusią kasdienybę, į jos ypatingą žemiškąjį likimą. Kiekvienas iš tų daiktelių pats sau ver-

tybė – galėtų būti graži novelė (ar eilėraštis).

... Jos rankdarbiai: vąšeliu nerta kepuraitė, du vienodi sieniniai kilimėliai (aplikacijos būdu išsiuvinėta pastoralinė scenelė ir ją gaubiantis rožių ornamentas). Kokio subtilaus rankdarbių meno buvo iššmokyta dvaro panaitė: darbai labai kruopštūs, stilingi. Kiek valandų prasėdėjo lyriškoji svajotoja su siuvinium ar mezginiu rankose, mintyse gal apmesdama ir būsimo kūrinio siužetą. O štai autentiški jau tautiniai rūbai – juk dar jaunystėje ryžtingai pasuko į lietuviybę ir visada buvo Lietuvos dukra (tautiniai rūbai tie patys, kuriais pasipuošusi įsiamžino fotografijose). Šiaudinė skrybėlaitė (deja, aplaužyta, šaukiasi restauratoriaus rankų) ir iš šiaudelių išmoningai nupinta dėžutė moteriškoms smuulkmenoms susidėti. O daili, juvelyriška pasidabruotų rašymo reikmenų dėželė – tai dovana rašytojai jos 50-mečio proga...

Įdomiausia muziejaus medžiaga kaip tik ir susijusi su M. Pečkauskaitės 50-ųjų gimimo metinių sukaktimi ir paskutiniaisiais jos gyvenimo metais. Sunkus, liga ir kentėjimu paženklintas tas jos gyvenimo laikotarpis, kai, gal nujausdama išėjimą, pora metų prieš mirtį labai troško įsigyti Beethoveno V-ąją – Likimo – simfoniją. Karžygiška muzika, likimo smūgių dundėjimas, genialiojo kompozitoriaus ir visų kentėjusiųjų atjautimas skaidrino širdį, padėjo iškęsti fizinį skausmą... Tuo „beethoveniškuoju“ laikotarpiu užgriuvo nelaukta (ir netrokštama) žemiška šlovė – apdovanojimai, pagerbimas, sveikinimai ir t. t.

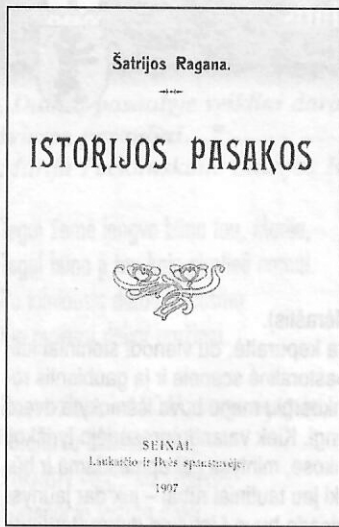
„Aušros“ muziejus turi M. Pečkauskaitėi 1928 m. įteiktą Kauno universiteto filosofijos mokslų garbės daktarės diplomą ir 1929 m. Prezidento aktą dėl apdovanojimo Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino III laipsnio ordinu bei daug sveikinimo laiškų (J. Tumo-Vaižganto, vysk. M. Reinio, buvusių mokinių, Židikų žydų bendruomenės ir kt.) ir įspūdingą šūsnį telegramų, atsiųstų į Židikus. Atrodo, visus šiuos ir kitus eksponatus (tarp jų – įvairios fotografijos, apsakymo „Apie smertį Norvilo“ rankraštis, F. W. Fersterio atsiųstas vokiečių kalba išspausdintas jo rašinys apie gimtinę) „Aušros“ muziejui po rašytojos mirties bus perdavęs jos pusbrolis Boleslovas Pečkauskas – teisininkas, Šiaulių apygardos teismo prokuroras. Paragintas muziejaus įsteigėjo ir kraštotylinės veiklos entuziasto Pelikso Bugailiško (taip pat teisininko), jis talkino „Aušrai“, o 1940 m. birželį sovietinės valdžios atstatydamas iš tarybos, kurį laiką net dirbo muziejuje. 1941 m. jis buvo išvežtas į Sibirą, kur ir mirė.

Šiaulių muziejuje saugoma ir penkiolika M. Pečkauskaitės atvirlaiškių, rašytų Boleslovui 1924-1929 m. Keturiolika iš jų yra publikuota J. Žėkaitės parengtoje knygoje „Šatrijos Ragana. Laiškai“. Muziejuje yra ir platesnei visuomenei visai nežinomas Marijos laiškas puseserei Adolfinai (Adziai, Adziožėlei), Boleslovo seseriai, gyvenusiai Žebenkavoje (spaus-

(Nukelta į 26 psl.)

Dalia Striogaitė

(Atkelta iš 25 psl.)

diname 53 psl. – red. p.). Adolfinai taip pat 1941 m. buvo iš-tremta. Marijai, netekusiai brolių, motinos ir beturinčiai vien sese-rį, tai buvo artimiausi giminės – jos tėvo brolio vaikai; laiškus jiems pasirašydavo vienodai: „sesuo Marija“. Minimas 1926 m. gruodžio 25 d. (kalėdinis) laiškas puseserei svarbus tuo, kad atskleidžia rašytojos politi-nes pažiūras, jos nuostatą dėl 1926 m. valstybinio perversmo, – aišku, jog sovietiniais metais laiško turinys negalėjo būti pa-garsintas. Dabar šį laišką (jo in-ventorinis numeris – GEK

15861, I-R 856) pateikiame visą.

Žinoma, M. Pečkauskaitė nebuvo politikė, ir jos 1926 m. įvykių ver-tinimas emocionalus (paniška socializmo baimė, autoritarinio režimo svei-kinimas). Bet tai padeda geriau pažinti jos impulsyvų charakterį, jaudini-mąsi dėl Lietuvos ateities, jos idealų žmoniškumą, mokėjimą visa paky-lėti iki idealo. Antai dėkodama prezidentui A. Smetonai už suteiktą vals-tybinį apdovanojimą (yra išlikęs juodraštinis, pieštuku rašytas, laiško var-riantas), ji, be kita ko, rašo: „Mano karštas troškimas ir svajonė visados buvo matyti Tamstą toje pryšakinėje vietoje. Sulaukus to, jaučiuos lai-minga ir kasdien meldžiu Viešpatį, kad turėtų tamstą savo globoje ir pa-dėtų eiti tas sunkias pareigas. Šioje gadynėje, kada tiek niekšystės, ne-švarumo, žemumo, Tamstos šviesus asmuo padeda pakelti gyvenimą“. Ji ir pati visomis jėgomis siekė gyvenimą gerinti, savanoriškai nešė sunkų pareigos ir altruizmo kryžių.

Tačiau jautrioji siela, kuriai „ilgu žemėje“, labiausiai yra atsiskleidusi kū-ryboje. Ji mokėjo išgirsti kitų sielų virpesius ir balsą. Mokėjo išgyventi ir per-teikti tobulo grožio akimirka, kai atsiveria begalybė ir šventumas, kai pajau-čiamas Dievas. Adoravo mistiškąjį „anapus“. Pati yra rašiusi, jog jos siela „trokšta tokio grožio, kuris nepraeina ir nesikeičia, jį veržias į tokias sritis, kurios yra už laiko ir erdvės ribų, jį ieško to, kas amžina“.

Iš M. Pečkauskaitės gyvenimo ir raštų sklinda įtaigus nežemiškas

Atmintis

švytėjimas. Vienu žodeliu gražiai tą nusakė jos artimas bičiulis Vaiž-gantas, už savo jubiliejaus proga gautą Marijos sveikinimą („pridedu ir aš savo menką balselį“): „man Tamstos balsas – tasai sopranas, ku-ris visam chorui vadovauja“ (1926 m. rugsėjo 14 d. J. Tumo-Vaižganto laiškas saugomas „Aušros“ muziejuje). Geriau ir nepasakysi: įstabus sop-ranas!

1996 m. užgeso kelmishkė poetė Regina Biržinytė. Tylaus buvimo po-etė, labai jautusi sielos plevenimą virš dieviško gamtos grožio, virš pla-čiųjų erdvių – „lyg skleistųs liūdesio gelė palaimos soduos“. Skaudžiai ba-lansuodama tarp gyvenimo ir mirties, ji rašė:

...Kai laikas nutrina ribas tarp
Esamo ir neįmanomo, kai vis
Dar tebesėdi tarp bijūnų amžinai
Išėjus motina, kai tyliai
Teka upės per mirusiųjų slėnius, –

Iš Marijos laiškų:

Povilui Višinskiui
1900 m. liepos 16 d.

Buvome Medingėnuose ir vėl pargižome namon. (...) Ką dar pasakyti? Neužilgu jau reiks grįžti į žiemos lizdą (pas Laucevičius į Mūrus – red. p.), o taip nenoriu, kad net pamislėjus šūrupulys eina. Nežinau dagi, ką su savimi padaryti, ir kaip mane stums likimas. Daug žmonių sako, kad blogai padariau nevažiavus į Irbitą. Dievas žino... misliju rašyti vėl tenai, jei neturi dar nieko, kad mane imtų. Bet visgi, jeigu dasižnotumei ką apie kokią vietą, prašau atminti mane. (...) Dabar mažai ką bedirbu; pradėjau ilgesnį darbą, bet bijau, ar nepasibaigs viskas ant pradžios. (Marija buvo ką tik pradėjusi rašyti „Viktutę“ – red. p.)

Povilui Višinskiui
Mūrai, 1900 m. lapkričio 2,3 d.

Ponai mano – kaip ir visi žmonės, daug turi ir gerų pusių, bet daug ir tokių nuomonių, kurių idant klausyti ramiai, reikia nervus turėti kaip virvės. Laiko liuso turiu, galėčiau šį tą rašyti, bet nerašau, nes nors geidžiu iš visos širdies, negaliu ir nemoku. Turėjau laišką nuo Vaižganto, kuriame giria jis labai mano „Jau vakaruose...“.

Povilui Višinskiui
Mūrai, 1901 m. sausio 12, 13 d.

Paemiau vėl traukti savo „tasečkę; viena diena vėl taip panaši į kitą, kaip vandens lašai. Atmosfera čia tokia sunki dabar, kad rodos, junti, jog kažki kas spaudžia. O gal tai paėina nuo to, jog per šventes atratau nuo to gyvenimo ir dėl to visos nuomonės ponios Laucevičienės apie žemaičius ir t. t. rodosi man „nie do zniešienia“. (...) Pats Laucevičius mato viską, norėtų pataisyti, bet mažai jis tegali.

Tikrai reikia geležinių nervų, idant užlaikyti šokią tokią ramybę.

Dėkui širdingai už kningas. Skaitau sau ir skaitau per dienas. (...)

Sakai, kad nematyti ant manęs, jog esu nelaiminga... Oi, ne! Gal tamstai taip rodosi dėl to, jog matomės retai ir trumpai ir tose valandose užima mane visoki klausimai ir reikalai, apie kuriuos galiu su Tamsta pasikalbėti taip, jog ant neįtikio laiko užmirštu savo nelaimės (rašytoja rašo apie tėvo ir brolio Stepono mirtį – red. p.), bet palikus vienai arba taip kaip dabar, tokioj draugystėj, tokia desperacija apima, jog ant viso ko žiūri kaip pakeleivis, sustojęs ant atilsio viešbutyje, ir tik lauki greičiaus to laiko tolesnės kelionės.

Mūrai

Atsiveria širdis lyg kriauklė,
Lig šiolei neregėtai perlais suspindėdama.
Išgirstame tarsi Šatrijos Raganos balso atgarsį. Giliajame dvasios lygmenyje suartėjo dvi kūrėjos. Prasiveržia ilgesinga žemiškumo ir ne-
žemiškumo dermė.

Mūrų dvaras buvo išsistatęs netoli Kuršėnų

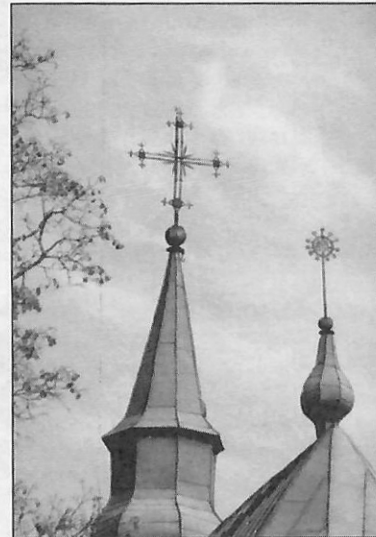

Marijos Pečkauskaitės bitininkystės kursų baigimo pažymėjimas

(dabar Radviliškio rajonas). Marija Pečkauskaitė čia atvyko mokyti Laucevičių vaikų. Tada pirmą kartą Marija ėmėsi namų mokytojos darbo. Kaip paaikšėja iš laiškų, kuriuos ji tuo metu rašė Povilui Višinskiui, Mūrai ją nuvylė: nepatiko nei darbas, nei patys Laucevičiai. Kiek padirbusi, Marija ėmė žvalgytis naujos vietos.

Nelaimės Pečkauskų šeimos neapleido. 1900 m. mirė vyriausias Marijos brolis Steponas, kuris tuo metu mokėsi Šiaulių gimnazijos VII-oje klasėje. Rašytoja labai sielojosi dėl šios netekties.

Gyvendama Šiauliuose, Mūruose, Marija ėmė platinti draudžiamą lietuvišką spaudą. Dėl to caro valdžia susidomėjo rašytoja. Keletą kartų Mūruose, pas Mariją, buvo padarytos net kratos. Buvo persekiojama ir jos sesuo Zofija, kurią žandarei kartais sumaišydavo su Marija. Iš dokumentų, laiškų, kurie rasti M. Pečkauskaitės, kun. K. Bukonto, Vaižganto archyvuose, matosi, kad į draudžiamos spaudos platinimą Mariją pirmiausia galėjo įtraukti kun. K. Bukontas. 1900-aisiais Marija pradėjo ben-

dradarbiauti Vaižganto redaguojamame „Tėvynės sarge“ bei „Žinyčioje“. Savo kūrinius ji tuo metu siuntinėjo į Varpą, „Ūkininką“, „Vie nybę lietuvininkų“.

Susipažinusi su Vaižgantu, Marija nuo 1901 metų ėmė glaudžiai bendradarbiauti su

No. 15. NOCTURNE
aus: F. Mendelssohn's Trauermusik. du Songs d'une Nuit d'Été.

Andante espressivo.

No. 16. ANDANTE
aus dem Trio Op. 49. du Trio Op. 49.

Andante con moto tranquillo.

Iš F. Mendelsono kūrinių, kuriuos mėgo skambinti Marija Pečkauskaitė